

KEREZSI KLÁRA

Büntetve gondozni?

A javítóintézeti nevelés helye a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási rendszerében

A dolgozat a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásával kapcsolatos problémákat elemzi, különös tekintettel a javítóintézeti nevelés céljára és szerepére. A szerző a javítóintézeti nevelés gyakorlati problémáit a büntetőpolitika, a büntetőjogi szabályozás és a társadalmi-gazdasági változások kontextusában helyezi el. Abból indul ki, hogy meg kell találni a megfelelő arányt a fiatal életkorból adódó sajátosságok és a társadalom védelmének szükségessége között. Statisztikai adatok segítségével vizsgálja a hazai büntetés-kiszabás gyakorlatában a kezelő szemlélet érvényesülését, és elgondolkodik azon, hogy mi lehet a magyarázata a javítóintézeti nevelésre ítélt számbeli csökkenésének. Felveti, hogy helyes-e, hogy a javítóintézetek a „megfosztottság/megjavítás” keretben értelmezik a bűnelkövetést, s nem a büntetést, hanem a fejlesztő, korrekciós nevelést tekintik feladatuknak. Úgy véli, hogy a javítóintézeti nevelésre ítélt fiatalkorúak számbeli csökkenése azt jelzi, hogy a bírúk nem bíznak a jogintézmény hatékonyságában. A szerző – cikkét vitairatnak szánva – felveti, hogy jó úton haladunk-e, ha továbbra is nevelés központúnak tartjuk a javítóintézeti nevelés intézkedését. Végezetül összegzi a javítóintézetek lehetséges jövőbeli funkcióit.

Bevezetés

Majdnem 100 éve már, hogy a felnőttekétől eltérő anyagi, eljárási és büntetés-végrehajtási szabályok intézményesültek a bűnelkövető fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerében. A 20. század kezdetén úgy tekintettek a kiskorú elkövetőre, mint számos lehetőségtől megfosztott gyerekre, és nem mint erkölcsileg romlott bűnözőre. Ezért tettek különbséget a bűnelkövető fiatal és felnőtt között – tekintet nélkül az általuk elkövetett cselekményre. A 20. század elején kiformalódó kriminálpolitika a fia-

talkorúak növekvő számú büntetőjogi normaszegését e transzfer helyzetben lévő korosztály szociológiai és pszichés problémájaként kezelte, s mint ilyet, sokkal inkább nevelő jellegű intézkedésekkel, mint büntetőjogi büntetéssel kívánta befolyásolni. Ennek megfelelően a büntetőjogi felelősségre vonás elsődleges céljának a nevelést tartotta, s ettől kezdve a fiatalkorúak szankciórendszerében központi helyet foglaltak el a nevelő intézkedések. A bűnelkövető magatartás kialakulásának hatékony megelőzése érdekében ugyanakkor az ún. predelikvens állapotban is lehetővé vált az állami beavatkozás. Az állami beavatkozásra tehát nemcsak bűncselekmény elkövetése, hanem egyéb viselkedési, beilleszkedési probléma esetében is sor kerülhetett, azaz az állami reakcióban keveredtek a szociális, a pszichikai gondoskodás, illetve a büntetőjogi szankció különböző formái (Fülöp–Nagy 2005: 302).

„Dolgozatom célja az adott keretek között megvilágítani azt a kérdést, hogy miként lehetne az igazságügyi hatáskörbe tartozó javító- és nevelő-intézeteket nemcsak a nevükben, de a belső céljaik, eszközeik és eredményeik tekintetében is valóban nevelő-intézetekké tenni. Kétségtelen, hogy ennek egyedüli módja, ha az igazságügyi, bírói feladatokra a pedagógiai tudományt alkalmazzák. Ma a fiatalkorúak bírósága elé került fiatalkorúak számára, nincs más mint a javítóintézetek. A növendékeket ezekben teljesen egyformán kezelik, csak néhol visz egy-egy jobblelkű nevelő némi változatosságot a nevelésükbe. Nevelő módszerről azonban ezeknél szó sem lehet. Szabályaik minden vonatkozásban a szabadságvesztés büntetés végrehajtására szolgáló intézetek enyhített kiadásai, amihez az is hozzájárul, hogy a növendékek internálva vannak, a valóságban az intézmények büntető jellege nem szűnt meg; ezen semmiféle címváltoztatással nem, csupán az intézetek pedagógiai alapokon való átalakításával lehet segíteni” – írta Kármán Elemér (1919: 88–98).

Ez, a korábbi klasszikus büntetőjogi elvektől lényegesen eltérő filozófiai előfeltételezésekre épülő igazságszolgáltatási rendszer, a jóléti állam idején reszocializációs modellé fejlődött, amelyben az egyre szélesebb körben használatos alternatív büntetések, és a végrehajtásukat segítő új intézmények rendszere támogatta a bűnelkövető fiatalok társadalmi beilleszkedését. A reszocializációs megközelítés hitelét azonban fokozatosan megkérdőjelezték az 1970-es évektől világszerte emelkedő bűnözési mutatók, illetve az, hogy a fiatalkorúak egy részét a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetésében is tetten érték. Egyre érett a fiatalkorúakkal kapcsolatosan is a klasszikus felelősségi elvekhez való visszatérés szükségessége, amely fiatalkorúak felelősségét hangsúlyozza, és egyre kevésbé tekintette őket a létező társadalmi és családi körülmények „áldozatainak”. Az 1970-es évekig a védelemmel és gondozással jellemezhető reakciókészlet a későbbi évtizedben egyre inkább a fiatalkorúak felelősségének szigorúbb erősítése és a fokozottabb felügyelet irányába mozdult el. Napjainkban a társadalom védelmének biztosítása érdekében a súlyos bűncselekményt, különösen az erőszakos cselekményt elkövető fiatalkorúak egyre több országban a felnőttekével hasonló elbírálásban részesülnek. Az USA-ban állami és szövetségi törvények határozzák meg azokat a speciális körülményeket, amelyek fennállása esetén automatikusan a felnőtt korúak igazságszolgáltatási intézményei járnak el az ügyükben

(pl. emberölés, erőszakos közöszülés, fegyveres rablás elkövetése), illetve azokat a körülményeket, amelyek mellett lehetséges a fiatalkorú elkövető ügyének áttétele a felnőtt korúak hatóságához. Azzal, hogy egyre kevésbé hajlandó különbséget tenni fiatalkorú és felnőtt korú között, a jelenlegi amerikai igazságszolgáltatási rendszer egyszerűen megtagadja az életkori sajátosságok figyelembevételét a bűnelkövető fiatalkorútól, vagy ahogy Aaron Kupchik (1999) fogalmazza: szimbolikusan tagadja a gyermeki státust.

A jogalkotók a fiatalkori bűnözés kezelésére szerte a világon vegyítik a tetterányos és a reszocializációs felelősségi modell elemeit, hogy megtalálják a megfelelő arányt a fiatal életkorból adódó sajátosságok és a társadalom védelmének szükségessége között.

1. A tetterányos felelősségi rendszer alapján álló alkotmányos büntetőjogi megközelítést érvényesítik, amely a büntetőjogi beavatkozást végső eszköznek tekintí, s amelyben a bűncselekmény elszakad az elkövetéséhez vezető társadalmi, szociális és gazdasági okok figyelembevételétől, vagy

2. a célszerűség alapján a reszocializációs stratégiát érvényesítik, amely már a veszélyeztetettség eseteiben is beavatkozik, túlterjeszkedve a büntetőjog kompetenciáján.

Egyre erősebb azonban a világban egy további irányzat, éspedig a helyreállító igazságszolgáltatás, amely a bűnelkövető felelősségérzetének felkeltésével, a sértett és az elkövető közötti ellentét feloldásával, valamint a sértettnek nyújtott elégtétellel látja megfelelően rendezhetőnek a bűncselekmény által okozott konfliktust.

Bűnözéskontroll és közpolitika

A bűnözéskontroll eszközei „neutrálisak”; irányukat és tartalmukat mindig az a politikai szándék határozza meg, amely a bűnözéskontroll törekvéseit is megjelöli. Jogi eszközei tehát megjelenthetnek dekriminalizációban, de a rekriminalizálásban is. A bűnözéskontroll eszközeinek megválasztása elsősorban politikai kérdés, bár gazdasági szempontok is tagadhatatlanul szerepet játszanak benne, mint például a szabadságvesztés közismerten magas költségei. Ugyanakkor az is tény, hogy a bűnözéskezelésben (is) manifesztálódó politikai irányvonal értékszempontoknak is szerepet tulajdonít.

Az elmúlt két évtizedben a büntető igazságszolgáltatás, illetve szociálpolitika területén is több olyan új jelenség tapasztalható, amelyek befolyást gyakorolnak a bűnözéskontroll eszközeinek megválasztására, és meghatározzák a büntető szankciók végrehajtásának kereteit, formáit és tartalmát is.

1. A világban szociálpolitikai paradigmaváltás zajlik: a 20. századi modern jóléti állam szociálpolitikáját váltja-váltotta fel a posztmodern, neo-liberális szociálpolitika. Az 1980–90-es évekre ugyanis válságba került a társadalmi közfelelősségre építő jóléti államfelfogás, ahol a közjó elősegítésének letéteményese az állam, s ahol az állami beavatkozásokkal

megtámogatott társadalmi cél a társadalmi életegyenlőtlenségek korlátozása. Ezzel együtt elhalványult az a társadalomkép is, amely az integráltsággal, a kohézióval és a létbiztonsággal jellemezhető. Ehelyett a posztmodern szociálpolitika társadalomképe az egyenlőtlenségek korlátlan elfogadása felé tendál, s a társadalmi újratermelés egészéért vállalt közfelelősség helyébe az egyéni felelősség lépett (Ferge 1997: 4). A jóléti állam összeomlása következtében a munkanélküli fiatalok száma növekedett, s a „túlélésért való küzdelem”, a kilátástalanság, illetve a források hiánya sok szempontból a harmadik-világ városaihoz tette hasonlatossá az európai nagyvárosokat (Chossudovsky 1998). A metropoliszokban tapasztalható szociális „apartheid” következtében a kedvezőtlen szociális helyzetű, illetve az etnikai alapon elkülönülő kisebbségek meghatározott területekre koncentrálódnak.

2. A társadalomkép megváltozása nem maradt hatás nélkül a büntetőpolitikára sem. A nyolcvanas években kialakult – a „megérdemelt büntetés” elvére épülő – büntetésmodell az elkövetett bűncselekmény súlyához igazítja az alkalmazandó szankciót, vallva, hogy az állam nem fordíthat több pénzt a bűnözés kezelésére, mint amennyit a társadalom védelme indokol. A tettarányosság elvének visszatérése megerősítette a bűnözés problémájának morális megközelítését, és az erkölcsi követelmények központibb helyre kerültek.

3. Az emberi jogok felértékelődését jelző európai jogfejlődés a feleket egyre inkább egyenlő jogú ügyfeleknek tekinti a bíróság előtt. Ez az új fejlemény nem maradhat hatás nélkül az elkövető rendelkezési jogára sem, a büntetőeljárás tartama alatt: „eddig gondolkodásunk középpontjában leginkább a terhelti pozíció garanciális kérdései, a védelem erősítése állt indokoltan. Merem remélni, hogy elérkeztünk ahhoz, hogy a terhelt »rendelkezési joga« nem csupán lehetséges passzivitása terén érvényesüljön, beismerése és beleegyezése nem egy alávetett pozíciójú, hanem egy »elidegeníthetetlen méltóságú« ember nyilatkozataként meghatározó lehessen az eljárás menetében, a büntetés kiszabásában és végrehajtásában” (Palánkainé 1991: 28).

4. Új fejlemény az áldozat szerepének megváltozása. Az elmúlt két évtizedben folyamatosan növekvő figyelem övezi a sértettet a büntető igazságszolgáltatás részéről. Ez a növekvő érdeklődés változatos kormányzati aktusokban ölthet testet: pl. a sértett információval való ellátásától és bevonásától az eljárási cselekményekbe, a helyreállító igazságszolgáltatási programok indításáig igen széles a paletta. Ahogy eddig a sértettet úgy emlegették, mint az igazságszolgáltatás „elfelejtett” szereplőjét, napjainkban politikailag lehetetlen nem tudomást venni a sértettől (Crawford–Enterkin 2001: 708).

5. A sértett szempontjainak figyelembevétele és védelmének szükségessége ugyanakkor alakítja az emberi jogokhoz való általános viszonyt is, s az emberek általánosan elfogadóbbá válnak a saját és mások jogainak korlátozásával és bizonyos kontrolleszközök alkalmazásával szemben. Ezt jelzi például, hogy egy skóciai vizsgálatban a megkérdezettek 67 százaléka úgy nyilatkozott, hogy nem bánja, ha az utcai kamerák megfigyelik (Henderson 2002: 21).

6. Az univerzális áldozat-mentalitás szoros összefüggésben van a tár-

sadalmi kockázat-termeléssel. Az ipari vagy osztálytársadalom fogalma a körül a kérdés körül forgott, hogy a társadalmilag megtermelt vagyon hogyan osztható el társadalmilag egyenlőtlenül, egyszersmind mégis legitim módon. Napjaikra viszont létrejött egy másik modernitás. Ebben a „modernitásban” a társadalom önmagát kérdőjelezi meg, az általa termelt kockázatok révén (Beck 1992). Ezt a rizikó-társadalmat nem pozitív ideák vezetik, hanem a rizikókontroll szükségességének kiábrándult racionalitása. A szolidaritás nem az összetartozás pozitív érzésén, hanem a félelemben való osztozás negatív érzésén alapul (van Swaaningen 2000: 92). Az áldozattá válás érzésének általánossága annak ellenére vált áthatóvá, hogy a kutatási eredmények szerint a sértettek (és elkövetők) egyre erőteljesebben a nagyvárosok belsővárosi részeiben lakó kisebbségi csoportokra koncentrálódnak (Niskanen 1994). A társadalmi kockázattermelés – vagy legalább következményeinek – mérséklése, a társadalom működőképessége szempontjából viszont elengedhetetlen. Így válik a napi élet részévé az iskolák bejáratánál a fegyverellenőrzésre szolgáló kapu, az épületen belül a zárt láncú tévéhálózat, vagy az, amit az egyik kanadai középiskolában vezettek be: a diákok a nevüket tartalmazó lapocskát viselnek a nyakukban. A büntetőjogi kontroll azonban nemcsak az iskoláknak, hanem a munkáltatóknak is példát ad: „az Egyesült Államok legnagyobb korporációinak kb. a 25 százaléka rendszeresítette a drogtesztet mint rutineljárást, alkalmazottainak felvételi eljárása során. Az IBM és más ilyen típusú szervezetek vizeletvizsgálati eredményt kérnek az állásra jelentkezőktől. Más cégek rendszeres vagy váratlan drogellenőrzést végeznek.” (Young 1989)

7. A 20. század második felében a társadalmi változásokra adott reakciókészlet lehetséges elemeiből a jogi befolyásolás eszközei kerültek előtérbe, különösen a kényszer, a büntetőjogi hátrány alkalmazása. Az ezzel – időben – párhuzamosan érvényesülő folyamatban, az állami szférában is megjelent a menedzsment szemlélet. Piaci elvek hatják át az állami közszolgáltatás intézményeinek és a büntető igazságszolgáltatási szervek tevékenységét (Gönczöl 2001: 17). Ennek eredményeként a büntető igazságszolgáltatás területén is elvárássá vált a tevékenység-értékelés és alapvető szemponttá a költség-haszon elemzés.

8. A tömegkommunikáció befolyása egyre meghatározóbb a büntetőpolitika alakulására. A polgárok elsősorban a médiából szerzik információikat, s ennek „segítségével” fordítják le maguknak, hogy milyen is lehet az a bűnözés, amely a valóságban létezik. A média azonban a bűnözést izgalmas, szórakoztató, sok esetben rémületet okozó történetek színes csokraként kezeli, amelyben a legérdekesebb mindig az erőszak, az egyén patológiás vonásainak bemutatása. Nem kérdez rá a „miért”-re, és nem érdeklí a folyamat sem, amely a cselekmény elkövetéséhez vezetett. Nem az átlagcselekményt mutatja be, hanem a szenzációt rejtő, különlegeset – a valóságban élenyésző kört, s ebből általánosít. S hogy a bűnözés ilyenén „tálalása” nem marad hatás nélkül a laikus polgárra, azt a halálbüntetés visszaállítását igénylő közvélekedés is jelzi.

Az igazságszolgáltatási rendszer

Napjainkban három irányzat él a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási rendszerét alakító reformtörekvésekben:

1. Nyugat-Európa országai erősítik a fiatalkorúak felelősségi rendszerének különállását, és bővítik a „más elbánást” biztosító eszközök körét. A nevelési intézmények hatásának erősítésére és a nagyobb differenciálási lehetőség megteremtésére törekuszenek.

2. Az Egyesült Államokban viszont megkérdőjeleződött a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási rendszere különállásának indokoltsága, a fiatalkorúak önálló bíróságainak szükségessége – különösen az erőszakos vagy súlyos bűncselekményt visszaesőként elkövető fiatalkorúak esetében.

3. Új-Zélandon és Ausztráliában viszont a fiatalkorúak kezelőrendszerében különösen erős a kárhelyreállító igazságszolgáltatás eszközrendszere, a jóvátétel, az elterelés és a mediáció.

Mindhárom megközelítés közös jellemzője a büntetőjogi garanciák érvényesítése, tehát a nevelési célok csak a büntetőjogi biztosítékok betartása mellett érvényesülhetnek.

Az új fejleményekre tekintettel messzemenően egyet lehet érteni Fülöp Ágnes és Nagy Emese megállapításával, amely szerint: „napjaink kriminológia- és jogtudományának egyik alapvető feladata, hogy feltárja azokat a tényezőket, kidolgozza azokat az elveket és jogi kereteket, amelyekben a klasszikus büntetőjog formáinak megtartása mellett a kezelő szemlélet törekvései megvalósíthatók” (2004: 3). A szerzők pontosan megfogalmazták a fiatalkorúakra vonatkozó büntető igazságszolgáltatás két nehezen összeegyeztethető szempontját:

1. Egyrészt figyelembe kell venni azt, hogy az életkori sajátosságok – még ha nem is érintik a büntetőjogi felelősség kérdését – mindenképpen eltérő választ igényelnek a büntető hatóságoktól.

2. Másrészt válaszlépéseit a büntetőjog keretei között kell tartania, hiszen más fiatalkori devianciától elkülönülten csak bűncselekményre reagálhat, a büntetőjog kereteibe illeszthető válaszokkal.

Az 1990-es évek során a jogalkotó többször is módosította a Büntető Törvénykönyvet, és a büntető eljárási rendelkezéseket. A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási rendszerének módosítása részben a fiatalkorú bűnözéssel kapcsolatos helyzet javítását, és a fiatalkorú bűnelkövetők reszocializálásának erősítését célozta. Emellett kiemelt figyelmet kapott a hazai szabályozás és a nemzetközi egyezmények és sztenderdek összhangjának megteremtése. A hazai büntetőjogi szabályozás ugyanis nem illeszkedett a nemzetközi követelményekhez: nem érvényesült a szabadságelvonással járó szankciók „végső eszköz” jellege; hiányzott az alternatív büntetések rendszere; a büntetőeljárási jogban nem voltak intézmények a differenciált elbírálásra; hiányzott a reszocializációt szolgáló intézményi háttér; a fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézetei a felnőttek intézetének enyhébb formáiként működtek; hiányzott a speciális képzés és a megfelelő szakemberek sora. E körben a Fülöp-Nagy szerzőpáros

TANULMÁNYOK

fontos szempontra hívja fel a figyelmet az Országgyűlés 115/2003 (X. 28) számú határozatának szövegében: „A büntető igazságszolgáltatás nem rendelhető alá a bűnmegelőzés szempontjainak. A jogbiztonság követelménye és az állampolgári jogok védelme érdekében úgy kell megőrizni a büntető igazságszolgáltatás hagyományos, garanciákban gazdag rendszerét, hogy az ne rendelődjön alá a társadalmi bűnmegelőzés sajátos szempontjainak. A büntetőpolitika működésével kapcsolatos alkotmányos elvárások csak erre figyelemmel teljesülnek.” Messzemenően egyet lehet érteni következtetésükkel is, mely szerint „ezen elvi megfontolás igen fontos garanciális korlátja és egyben érvényesülési biztosítéka a kezelő szemléletű büntetőjogi elveknek” (Fülöp–Nagy 2005: 307). A hivatkozott szerzőknek igazuk van abban is, hogy a fiatalokkal kapcsolatosan „a magyar büntetőjog szemléletét a megtorló és kezelő elvek egyidejű jelenléte alakítja”, és azt is pontosan látják, hogy „e kettős hatás inkább az egyes irányok jogintézményeinek egymásmellettiségét, mintsem harmonikus elvi és funkcionális egységét eredményezi” (Fülöp–Nagy 2005: 303).

1. ábra *A fiatalkorú bűnelkövetők útja az elkövetéstől a különféle jogkövetkezményekig*

A fiatalkori bűnözés vizsgálatánál mindenekelőtt az ERÜBS¹, illetve az egyéb ügyészségi statisztikák adatait kell számba vennünk, mivel ezek az adatok vannak a legközelebb a bűnözés napi realitásához. Az alábbi ábra a 2004. évi statisztikai adatokat használja fel.

Az ERÜBS adatain túl vizsgálhatjuk az ügyészségi eljárási statisztikát, de figyelniük kell arra, hogy a két adatbázis adatai – miután más-más szempontú adatfeldolgozást jelentenek – szükségszerűen eltérnek egymástól. Az ügyészségi statisztika adatai szerint 2004-ben 14 815 fiatalkorú gyanúsítottat regisztráltak. E terheltek egy részével szemben megszüntették a nyomozást (5149), illetve egyéb befejezést (1206) alkalmaztak. A megszüntetések közül 2411 fiatalkorút (46,8%) megrovásban részesítettek, illetve 1930 fiatalkorúval kapcsolatosan (37,5%) elhalasztották a vádemelést. Ha a nyomozás befejeződött és az előbbi körülmények nem állnak fenn, akkor az ügyész vádat emel. 2004-ben 8460 fiatalkorú bűnelkövető ügye került át vádemelési javaslattal a bíróságra.

A bírósági szakaszban is sor kerülhet az eljárás megszüntetésére, esetleges felfüggesztésre (például, ha a terhelt ismeretlen helyre távozott, és a felkutatására irányuló intézkedések nem vezettek eredményre). A bíróság vagy felmenti, vagy elítéli a vádlottat, de elítélés esetén is többféle szankciót alkalmazhat.

2. ábra A fiatalkorú elítéltekkel szemben alkalmazott büntetőjogi szankciók százalékos megoszlása (1989–2005)

¹ Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ERÜBS). Kiadja a Legfőbb Ügyészség Rendészeti Statisztikai Önálló Osztálya és a Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztály

Jogkövetkezmények és jogalkalmazás

Az adatok azt mutatják, hogy a kezelő szemlélet érvényesülése determinálja a hazai büntetéskiszabási gyakorlatot: bírói szakban „az elkövetők több mint 60 százalékánál a bűncselekmény elkövetésének megállapítása mellett is próbaidőre lemondanak az állam büntető igényének az érvényesítéséről” (Fülöp–Nagy 2005: 309).

Ugyanakkor azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk – folytatják a szerzők –, hogy a „próbaidős” jogkövetkezmények túlsúlya nem csak a kezelő szemléletből ered, hanem a fiatalkorúakkal szemben reálisan alkalmazható jogkövetkezmények korlátozott voltára is visszavezethető (Fülöp–Nagy 2005: 310).

Bár a javítóintézeti nevelés szabadságelvonással járó szankció, céljait és tartalmát tekintve kétségtelenül a nevelés szolgálatában álló jogintézmény. Az adatok folyamatos csökkenése azonban a százéves jogintézmény folyamatos szerepvesztését jelzi. Nem tudjuk, hogy az elmúlt években milyen okok miatt változott meg a javítóintézeti neveléssel kapcsolatos szankcióalkalmazási gyakorlat. Miért tapasztaljuk azt, hogy a bírák elveszítik érdeklődésüket a javítóintézeti nevelés iránt? Nincs szükség a javítóintézeti nevelésre? Nem támadt-e túlságosan nagy úr a „próbaidős” jogkövetkezmények és a végrehajtandó szabadságvesztés között? Hová tűntek a korábban javítóintézeti nevelésre ítélt fiatalkorúak? A próbára bocsátottak számát gyarapítják? Vagy a felfüggesztett szabadságvesztésre ítéltékét? Esetleg a vádhalasztással érintettek körében kereshetnénk őket?

3. ábra A javítóintézeti nevelésre ítélték száma

Elgondolkodva azon, hogy a javítóintézeti nevelésre ítélték számának csökkenését vajon milyen tényezők befolyásolják, mindenképpen tekintettel kell lenni a gyermek- és fiatalkorúak életkori kohorszának jelentős számbeli csökkenésére. A 14–18 évesek létszámának csökkenése miatt az ismertté vált fiatalkorú bűnelkövetők abszolút száma is csökkent. A gya-

korisági mutatók ezzel szemben azt jelzik, hogy a népességszám csökkenése mellett romlanak a gyakorisági mutatók, azaz a kisebb létszámú korosztály 10 ezer azonos életkorú lakosára több fiatalkorú bűnelkövető esik.

4. ábra A gyermek- és fiatalkorú népesség és az ismertté vált gyermek- és fiatalkorú elkövetők számának alakulása (1985–2005)

Gondolhatunk arra is, hogy a „próbaidős” jogkövetkezmények végrehajtása (például próbára bocsátás, szabadságvesztés végrehajtásának felfüggesztése) nem elég meggyőző a bírói kar számára. Ez az ismerethiány is indokolta, hogy az Országos Büntemegelőzési Bizottság (OBmB) felkérésére 2005-ben megvizsgáljuk a pártfogó felügyelet speciális magatartási szabályainak alkalmazási gyakorlatát. A vizsgálati minta teljes körű volt, ami azt jelenti, hogy tartalmazott minden, a 2003. július 1-je és 2004. december 31-e között a pártfogó szolgálathoz érkezett olyan ügyet, amelyben az ügyészség vagy a bíróság a pártfogó felügyelet elrendelése mellett speciális magatartási szabály betartására kötelezte a pártfogoltat (Kerecsi-Kó 2006: 19).

Jelzésértékű volt, hogy a vizsgált 839 személyből álló vizsgálati mintát az életkori megoszlást illetően határozott fiatalkori „túlsúly” jellemezte, ami azt mutatja, hogy a jogalkalmazók a speciális magatartási szabályokat elsősorban a fiatalokkal szemben alkalmazzák. A 482 speciális magatartási szabállyal sújtott fiatalkorú közül mindössze 3 olyan személyt találtunk, akit javítóintézeti nevelésből bocsátottak el. Mindhármukkal szemben vagyon elleni bűncselekmény elkövetése miatt alkalmazták a javító-intézeti nevelést.

Kutatási adatokkal sajnos nem tudom alátámasztani állításomat, csak egyéb érvekkel, de úgy vélem, hogy a vádemelés elhalasztásának új jogintézménye is hatást gyakorolt a javítóintézeti nevelésre ítélték számának csökkenésére. A szankcióalkalmazási hatalom reallokációja az elmúlt év-

tizedek legjelentősebb eljárásjogi változása. Világszerte tendencia a büntetőeljárások elterelésének számbeli növekedése, és egyre erősebb az a folyamat, amelyben nem bírósági szervezeteket (pl. az ügyészt) „kvázi-büntető” hatáskörrel (vagyis azzal a szerepkörrel, amely korábban csak a bíróságnak „dukált”) ruház fel a jogalkotó. A büntető igazságszolgáltatás rendszerként működik, ebből következően nem csupán direkt módon, a bíróság büntetékiszabási tevékenységének jogi korlátozásával, hanem a rendszer más elemeire gyakorolt nyomással is orientálható a büntetőpolitika számára kívánatosnak vélt eredmény elérése, illetve gyakorlat kialakítása. Azt állítom tehát, hogy a vádemelés elhalasztásának lehetősége szintén mérsékelte a javítóintézeti nevelésre ítélték számát.

A vádhalasztással kapcsolatosan érdemes megvizsgálni rendelkezésre álló egyéb adatokat is. Az ügyészségi statisztika szerint 2004-ben 428 esetben került sor a vádhalasztás után vádemelésre, fiatakorúaknál pedig 131 esetben. Az összes gyanúsítottnál alkalmazott vádhalasztások 5,5 százalékában került sor a későbbiek során vádemelésre, ezen belül a fiatakorúaknál alkalmazott vádhalasztások 6,8 százalékában.

Ha arra vagyunk kíváncsiak, hogy milyen a vádhalasztás eredményesége, akkor azokat az adatokat kell megvizsgálnunk, amelyek a vádhalasztás utáni vádemelések számát mutatják, és ezeket kell összehasonlítanunk az összes vádhalasztás számával. Ebben a körben a nehézséget az jelenti, hogy a Be. 222. § (1) bek-e szerint az „ügyész [...] a vádemelést egy évtől két évig terjedő időre határozattal elhalaszthatja, ha ennek a gyanúsított jövőbeni magatartásában mutatkozó kedvező hatása feltételezhető”, így a fenti adatokat nem a 2004. évben, hanem a 2003. vagy a 2002. évben elrendelt vádhalasztásokkal kell összehasonlítanunk. A Legfőbb Ügyészség Gyermek- és Ifjúságvédelmi Önálló Osztályának jelentése szerint a vádhalasztások jellemző tartama 1 év. (Legfőbb Ügyészség 2005: 31) Ezt az időtartamot alapul véve a rendelkezésre álló adatok a következő megoszlásokat mutatják (a (c) oszlop = a vádhalasztás utáni vádemelés száma osztva az előző évi összes vádhalasztás számával és szorozva százzal). E közelítő számítás szerint az összes vádhalasztás 11,2–12,5 százaléka a későbbiekben eredménytelennek bizonyult.

1. táblázat

Év	Összes vádhalasztás (benne: a drog- elterelések is)	Vádhalasztás utáni vádemelés	Vádhalasztás utáni vádemelés az előző évi összes vádhalasztás százalékában
	(a)	(b)	(c)
1999	2235	138	–
2000	2684	280	12,5
2001	3280	365	13,6
2002	3343	378	11,5
2003	3747	375	11,2
2004	7772	428	11,4

A jogalkotó a vádemelés elhalasztásának lehetőségéből csupán a többszörös visszaesőt, és a próbaidő alatt újabb bűncselekményt elkövető személyt zárja ki. A 2003. évben ismertté vált 118 145 bűnelkövető közül 5588 személy (4,7%) minősült többszörös visszaesőnek, míg a 2004. évben ismeretté vált 130 182 bűnelkövetőből 5872 személy (4,5%) volt többszörös visszaeső. Személyi oldalról tehát jogalkalmazó igen széles körben teszi lehetővé a vádemelés elhalasztását. Természetesen ezt a széles kört korlátozza a büntetőeljárás törvény, amely felnőtt korúaknál a háromévi, illetve fiataloknál, az ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő cselekmények esetén teszi lehetővé a vádemelés elhalasztását. Az adatok mintha azt jeleznék, hogy a jogalkotó túlságosan tágan határozta meg a vádhalasztás alkalmazásának törvényi lehetőségeit. Az 5 évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekményi körbe a fiatalok által jellemzően elkövetett bűncselekmények szinte teljes köre beletartozik, azaz a fiatalok bűnözés egészének kezelésére alkalmas megoldást foglalt törvénybe a jogalkotó.

5. ábra A fiatalok bűnelkövetőkkel szemben alkalmazott néhány jogkövetkezmény alakulása 1984 és 2004 között

Az ügyészi vádemelés után a bíróság még mindig több szankcionálási lehetőség közül választhat: megrovásban részesítheti, próbára bocsáthatja, felfüggesztett szabadságvesztésre ítélheti a fiatalokat. Ha ezek a jogkövetkezmények – a cselekmény vagy az elkövető jellegzetességei miatt – nem megfelelőek, akkor veszi számba a szabadság elvonásával járó javítóintézetes nevelés, vagy a végrehajtandó szabadságvesztés alkalmazását.

A gyakorlat azt mutatja, hogy a fiatalok elkövetők igen nagyszámú bűnhalmazatot követnek el. A pártfogó felügyelet speciális magatartási

szabályaival kapcsolatos kutatás eredményei azt jelezték, hogy a bűnhalmazat sem akadály a példának a vádhalasztásnak: a mintában szereplő 404 fiatalkorú 452 bűncselekményt követett el. A speciális magatartási szabály betartásának előírásával próbára bocsátott, 53 fiatalkorú összesen 67 bűncselekményt, a felfüggesztett szabadságvesztésre ítélt 7 fiatalkorú összesen 9 bűncselekményt követett el (Kerecsi-Kó 2006: 35–37). A hazai gyakorlat tehát azt jelzi, hogy még nagyobb számú bűnhalmazat esetén is lehetőség van arra, hogy az eljárás a két szabadságelvonással járó jogkövetkezmenynél (a javítóintézeti nevelés, és a végrehajtandó szabadságvesztés) enyhébb szankciók alkalmazásával fejeződjön be.

A javítóintézeti nevelés

Az előző állításokból természetesen az a következtetés is adódhat, hogy a hazai szankcióalkalmazási gyakorlat határozottan érvényesíti a szabadságelvonással járó szankciók „végső eszköz” jellegét. Úgy vélem azonban, hogy a gyakorlat jelzése nem ilyen következtetés levonását teszi indokolttá. A javítóintézeti nevelés alkalmazásánál ugyanis három szempontot kell egyszerre érvényesíteni:

1. A garanciális szabályok érvényesítését, e követelmény miatt vált határozott tartamúvá a javítóintézeti nevelés.

2. Fontos követelmény a fiatalkorúak jogainak biztosítása. Emiatt szabályozza a javítóintézeti rendtartás – összhangban a Nemzetközi Gyermekjogi Konvencióval – igen részletesen a javítóintézeti neveltek ellátását és jogait (élelmezés, ruházat, személyiségfejlesztés stb.).

3. Tekintettel kell lenni továbbá arra a fiatalkorúak életkorából eredő jellegzetességekre, hogy pszicho-szociális szempontból „átmeneti” állapotban vannak: sem testi, sem szellemi, sem személyiségbeli fejlődésük nem befejezett. Ez a megközelítés a pozitívista kriminológiai kutatások eredményeire épül, és ez a hagyomány – legalábbis Európában – megkérdőjelezhetetlen érték.

E harmadik kívánalomba illeszkedik hiánytalanul a javítóintézeti nevelés. Talán azt is mondhatjuk, hogy nem változott – legalábbis a jogintézmény szemlélete – immár 100 éve. Kérdés, hogy jól van-e ez így. Időközben ugyanis átalakult a társadalmi feltételrendszer, megváltoztak a fiatalkorú bűnözés kezelésével kapcsolatos közösségi elvárások. Lehet, hogy ez a megközelítés is oka annak, hogy a jogalkalmazó bíró bizalmát veszítette a javítóneveléssel szemben?

Vizsgáljuk meg, hogy lehet-e ebben szerepe annak, hogy a javítóintézetek megtestesítik azt az értelmezési keretet, amely a „megfosztottság-megjavítás” keretben értelmezi a bűnelkövetést: a fiatalkorú bűnelkövetők megfosztott, deprivált fiatalok, ez érthetővé, talán megbocsáthatóvá is teszi, ha bűnelkövetővé válnak. A javítóintézet nem büntetni, hanem – mint a neve is mutatja – javítani akar, részben azáltal, hogy megadja a vétkesnek mindazt, amitől meg volt fosztva, például a szeretetet és a fegyelmet.

A probléma azonban távolról sem ilyen egyszerű. A gyakorlati szak-

emberek jól érzékelik a fiatalkorú bűnelkövetők körében jellemző macho viselkedés-mintát, amelyet a filmek, a reklámok, a számítógépes játékok sugallnak. Találónan nevezi ezt a jelenséget Tony Jefferson (1996: 80) „keményfiú-kontextus”-nak, utalva arra, hogy a fiatalkorú bűnelkövetők a saját maguk számára a hátrányos helyzet elemeit a keménység fogalmai ban értelmezik. Ez az értelmezési keret azért lehet olyan jellemző a – jellemzően deprivált – fiatal férfiakra, mert nincs valós társadalmi hatalmuk, hiszen képzetlenek és munkanélküliek, de egy olyan kultúrában élnek, amely a patriarchális hatalom értékeit közvetíti a számukra.

Lehet, hogy vihart aratok, de talán jobban kellene igazodni azokhoz az elvárásokhoz, amelyeket a fiatalkorúak bűnözésével kapcsolatos aggodalmak motiválnak. Mire gondolok? Például arra, ahogy az Aszódi Javítóintézet igen informatív honlapja miként mutatja be az intézet által vallott alapelveket: „Növendékeinkkel szemben a büntető igazságszolgáltatás az ítélet meghozatalával egyidejűleg befejezte a küldetését. Rendeltetésünk nem a fiatal megbüntetése. ... A növendék befogadásával javítóintézeti fejlesztő, korrekciós nevelés veszi kezdetét. ... A javítóintézet nem büntető intézet. Személyzete nem a büntetésvégrehajtás személyzete, ezért módszertanában és a feladat ellátáshoz való viszonyulásában sem válhat hasonlatossá a büntetésvégrehajtással. ... A javítóintézeti nevelés időtartama alatt a teljes személyzetnek közös a célja: a növendék személyiségfejlődésének támogatása” (Aszódi Javítóintézet 2005: 5).

Hatvani Erzsébet és Papházi Tibor vizsgálata is arra utal, hogy a fiatalkorú bűnelkövetés „megfosztottság-megjavítás” keretbe illeszkedő értelmezése a fiatalkorú növendék hozzátartozói számára is elfogadható. A „jogerős ítélettel rendelkező fiatalkorú bűnelkövetők hozzátartozói pozitívan értékelik az intézetet, az intézet adta tanulási lehetőségeket, melyet a felnőtté válás, sikeres társadalmi integráció alapjának tartanak. A családok gyermekükkel való kapcsolata jónak mondható, a gyermeket a kikerülése után is támogatni szeretnék. Az intézetet kollégiumként fogják fel, ahol a gyermek tanulmányai biztosítottak, mivel a fiatalok egy bizonyos idő elteltével hazamehetnek, így a család és a gyermek kapcsolattartását az intézmény részéről biztosítottak látják. Az intézettel szemben megfogalmazott elvárás: a tanulási lehetőség és szakmaszerzés biztosítása.” (Hatvani–Papházi 2003: 123) Ezt az értelmezést erősíti a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényben a Be. 447. §-ához fűzött kommentár is: „A fiatalkorúakkal szembeni eljárás során folyamatosan figyelemmel kell lenni arra a követelményre, hogy az elkövetők ezen körénél elsődleges a törvények iránti tiszteletre irányuló nevelési cél, és ehhez képest másodlagosak a büntetési célok. Ennek az eljárás valamennyi (nyomozati, ügyészi és bírósági) szakaszában érvényesülnie kell.”

Mit lehet ehhez hozzátenni? Talán azt, hogy a bűnözés, benne a fiatalkori bűnözés is változik, ezért a kezelőrendszernek is változnia kell. Tagadhatatlan, hogy Európában jellemzően csökken a bűnözés. Vannak ugyanakkor olyan elkövetési formák, amelyek elkövetési gyakorisága növekszik, mint például a fiatalkorúak által elkövetett, közrend elleni bűncselekmények, különösen a garázdaság, az önbírászkodás és a droggal kapcsolatos cselekmények. E tendenciát a hazai adatok változásában is érzékelhetjük már. Általánosabban is meg kell fogalmaznunk tehát azo-

kat a problémákat, amelyek a számadatok változása mögött lehetnek, és szakmai vitát kell folytatnunk arról, hogy ezek indokolják-e, és ha igen, akkor milyen irányban a kezelőrendszer átalakítását:

- Szükségszerűen erőszakosabbá válik a fiatalkori bűnözés, ha nincs jövő, ha nincs elérhető cél a fiatalabb generáció előtt. Természetesen ez így nem általánosságban vonatkozik a fiatalokra, hanem csak azon csoportjaikra, akiket „hátrányos helyzetűként”, szegényként, vagy szocializációs problémával küzdőkként aposztrofálhatunk. Az egyik lehetséges kimenetet a két évvel ezelőtti franciaországi utcai zavargások mutatták.

- Gazdasági oldala is van a problémának. Őszintén fel kell tennünk azt a kérdést, hogy mi történjen azokkal a fiatalokkal, akiknek munkajelét sem rövid, sem hosszú távon nincs szüksége a gazdaságnak. Nincs, részben ezért, mert a technikai fejlődés számos olyan munkakör megszűnését eredményezte, amelyben ezek a fiatalok korábban megtalálhatták a helyüket. Most viszont alulképzetten, szocializációs problémákkal terhelt, piacképes tudás hiányában reményük sincs az elhelyezkedésre. Az oktatáskutatók vizsgálatai egyértelműen jelzik, hogy tanulói életutak korán kettéválnak, sikeres iskolai pályafutással jellemezhető, illetve kudarcos iskolai pályafutású életutakra. Az alacsony iskolai végzettség szükségszerűen gyenge munkaerő-piaci helyzetet és alacsonyabb foglalkozás-szerkezeti pozíciót hoz magával. A társadalmi viszonyok reprodukciós folyamatában meghatározó szerepe van a családnak és az iskolának. A tömegoktatás elvére épülő általános iskolai rendszer a hátrányos helyzetűek esetében sem az erkölcsi értékeket közvetítő, átörökítő szerepének nem képes megfelelni, sem az egyéni képességek kibontakozásának terepét nem szolgál. Az oktatás piacosodása elkerülhetetlen, de látnunk kell, hogy az ebből kimaradók, leszakadók problémái más területeken is jelentkeznek. Talán ezért sem meglepő, hogy a pártfogó felügyelet magatartási szabályaival kapcsolatos kutatásunk mintájában szereplő fiatalok 18 százaléka jelenleg is általános iskolai tanulmányait végzi, noha életkoruk szerint ezt már régen be kellett volna fejezniük (Kerezsi-Kó 2006: 24).

- További gazdasági szempont, hogy ezekre a felnövekvő fiatalokra ugyanakkor szüksége is van a gazdaságnak, igaz, nem mint termelők, hanem mint fogyasztók. Vagyis az igazi kérdés ez: mi történik abban a helyzetben, ha a fogyasztói társadalom fogyasztásra ösztönöz, de nem teremti meg a legális fogyasztás elérhetőségét?

- Hazai kutatási hiányosságaink is okozzák, hogy keveset tudunk a kezelőrendszer hatékonyságáról. A pártfogó felügyelet speciális magatartási szabályaival kapcsolatos kutatás eredményei is azt jelezték, hogy a már büntetőjogi jogkövetkezéssel illetett fiatalok egy része a büntető igazságszolgáltatási kontroll alatt állás ellenére is tovább folytatja a bűnelkövetést. Más kutatási adatok is hasonló problémát jeleznek: 1999 és 2004 között az erkölcsi bizonyítványuk vizsgálata alapján 33 fiatalok terhelt közül 26 személynél alkalmazott a bíróság olyan jogkövetkezésményt, amely a próbaidő beiktatását, pártfogó felügyeletet és magatartási szabályok előírását tartalmazta. „A felhasznált minta szerint tehát az elítéltek 78,9 százalékánál a büntető igazságszolgáltatással való találkozás során egyrészt az állam a büntető igény alkalmazása vagy végrehajtása

vonatkozásában bizalmat szavazott a fiatalok elkövetőinek, másrésztől kezelő szemlélettel a fiatalok »helyes irányú fejlődését« a pártfogó felügyeleten keresztül, magatartási szabályok alkalmazásával, illetve előírásával kívánta támogatni” – írják a szerzők (Fülöp–Nagy 2006: 313). Lehet, hogy ez is a magyarázata annak, hogy miért növekszik a kor előre haladtával ütemesen az ismertté vált bűnelkövetők körében a bűnismétlők és visszaesők aránya?

6. ábra *Az ismertté vált bűnelkövetők előélete (ERÜBS, 2004)*

Epilógus

Lehet, hogy nagyon messzire kanyarodtam a javítóintézetektől – és be kell valljam, hogy nem tudom a megoldást. Azt is érzékelem viszont, hogy az empátiás készség hiánya jellemzi a fiatalok bűnelkövetőit. A speciális magatartási szabályok vizsgálatánál a fiatalok között felvett attitűd kérdőív értékei alapján a magatartási szabályok betartása vagy be nem tartása szoros összefüggést mutatott a megkérdezett önmagáról kialakított, vagy önmagában kialakult képével. Azok a fiatalok, akik nem tartották be a magatartási előírásokat, nagyobb arányban azonosultak olyan állításokkal, mint „bűnözőként tekintek magamra, ismét el fogom követni a bűncselekményt”, illetve azzal, hogy „minden rendben van azzal, hogy bűncselekményt követtem el”. A magatartási szabályt megszegő fiatalokra nem jellemző, hogy az okozott kárt helyre szeretnék hozni, vagy, hogy a családjuk szomorú lenne a történetek miatt. Ők voltak azok a megkérdezettek, akik nem számíthatnak a család támogatására, általában véve sem jó a szüleikkel való viszony, családtagjaik között átlagosan több olyan személy van, akit korábban már büntet-

tek valamilyen bűncselekmény elkövetése miatt. Ugyanakkor azt adatok a fiatalok megkérdezettek teljes körében azt is jelezték, hogy a pártfogoltak minél több személytől kaptak segítségét a magatartási szabály betartásához, annál inkább jellemző volt rájuk, hogy abba akarják hagyni a bűnözést, hogy megtalálják a módját, hogy ne kövessenek el bűncselekményt (Kerezsi-Kó 2006: 91).

Kell-e figyelnie a büntető igazságszolgáltatás és a szankció-végrehajtás szereplőinek, hogy bizonyos elkövetői készségeket célzottan megerősítsen, illetve célzottan visszaszorítsa? A pártfogó felügyelet magatartási szabályainak vizsgálatok azt tapasztaltuk, hogy a vagyoni elleni bűncselekmények jelentős részénél meg sem kísérik, hogy az okozott kárt a fiatalok helyreállítsa, hogy szembenézzen azzal, amit elkövetett. A jogalkalmazó még a speciális magatartási szabályok elrendelésénél sem figyel eléggé a sértett érdekeire, holott ez különösen fontos lehet a fiatalok bűnelkövetők további visszatartásában. A 481 fiatalok vizsgált pártfogolt mindössze 4,2 százalékánál (20 fő) írták elő speciális magatartási szabályként az okozott kár megtérítését, bár a vizsgált fiatalok pártfogoltak 55,4 százaléka vagyoni elleni bűncselekményt követett el (Kerezsi-Kó 2006: 48). Úgy tűnik, hogy a sértett szempontjainak erősítése a speciális magatartási szabályok elrendelésénél kiaknázatlan területe a hazai büntető jogalkalmazásnak.

2. táblázat A sértettel kapcsolatos magatartási szabályok előfordulása a mintában

	Fő	%
Összes fiatalok vizsgálati személy	481	100,0
Ebből:		
Térítse meg az okozott kárt	20	4,2
Nem sértegetheti a sértettet	1	0,2
A gyak. sértettel minden kapcsolatot szakítson meg	1	0,2
Nem léphet kapcsolatba a sértettel	1	0,2

A bűnelkövetés következményeivel való szembenézés természetesen nemcsak a sértetti jóvátételt jelenti, de azoknak a hatásoknak a tudatosítását is, amelyek magát a fiatalok érik az általa elkövetett bűncselekmény következtében: a stigmatizációt, a kirekesztettség erősödését, az életút-lehetőségek további korlátozódását stb.

Miért „szeretett ki” a bírói kar a javítóintézeti nevelésből? Talán azért, mert azokat a szép célokat és elveket, amelyek elérésére a javítóintézet törekszik, nem érte el. A javítóintézet sem „javíthat” akkor, ha erre a társadalmi feltételek képtelenné teszik. A bírónak ugyanakkor „bizonyíték kell, nem ígéret”, ahogyan egy reklám is fogalmazza (elnézést a profán analógiáért). Ha vannak eredmények, tudnak erről a bírók? Vagy csak azt látják, hogy a többször eléjük kerülő fiatalok bűnelkövetők szentderd útja: „megrovás – próba – felfüggesztett szabadságvesztés – javítóintézet – börtön”?

S még általánosabban megfogalmazva a kérdést: tudunk-e arról, hogy hány fiatalok bűnelkövető jelenik meg felnőtt koruként az elkövetők

között? Vannak-e longitudinális vizsgálataink? Vannak-e utánkötéses vizsgálataink? Nincsenek. Ha viszont nincsenek, akkor mivel bizonyítunk?

Beszélnünk kell tehát arról, hogy mivé alakulhat a javítóintézet, milyen új feladatokat vállalhat fel:

1. A javítóintézet válhat kizárólag az előzetes letartóztatás végrehajtási helyévé, annak érdekében, hogy az előzetesen fogvatartott fiatalok jogai maradéktalanul érvényesüljenek.

2. A droggal kapcsolatos bűncselekmények miatt elítélt fiatalok gondozási feladatait is vállalhatja, ezzel biztosítva a szenvedélybetegségek megfelelő kezelését azoknál a fiataloknál, akiknél szabadságelvonást tart szükségesnek a bíróság.

3. Természetesen lehet belőle „kis börtön” is, ha csupán azokat az igényeket vesszük tekintetbe, amelyeket a közvélemény a szabadságelvonásokkal szemben megfogalmaz.

4. Lehet ugyanakkor a helyreállító igazságszolgáltatás terepuma is, hogy a félig zárt intézeti körülmények között ne csupán a személyi megelőzésre törekedjen, de a cselekményire is, olyan programok indításával, amelyek határozottabban érvényesítik a sértett érdekeit és a bűncselekmény okozott kár helyreállításának szükségességét.

Irodalom

- Aszódi Javítóintézet (2005): „Sárga falak” – az Aszódi Javítóintézet szakmai programja. Ötödik generáció 2005. 120. év munkacsoport. Az Aszódi Javítóintézet honlapja. Kiemelt alapelvek és kiemelt alapjogok a javítóintézeti nevelés végrehajtásában. <http://www.aszod-afi.hu/informaciok/sargafalak5.html>
- Beck, U. (1992): *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage Publications, 1992 [originally publ. 1986]. 260 pp.
- Chossudovsky, M. (1998): *Global Poverty In The Late 20th*. Copyright © Heise Zeitschriften Verlag, URL <http://www.telepolis.de/english/special/eco/6099/1.html>
- Crawford, A. – Enterkin, J. (2001): Victim Contact work in the Probation Service. Paradigm Shift or Pandora’s Box? *British Journal of Criminology*, Vol. 41, p. 707–725
- Ferge, Zs. (1997): A szociálpolitika paradigmaváltása – a társadalom individualizálása. Phare Szociálpolitikai Fejlesztési program. ELTE Szociálpolitika Tanszék, Budapest. Kézirat.
- Fülöp, Á. – Nagy, E. (2004): A fiatalkori bűnözés ügyészégi jogalkalmazói tapasztalatai c. kutatás zárójelentése, OKRI, Budapest. Kézirat
- Fülöp, Á. – Nagy, E. (2005): Új törekvések a fiatalok büntetőjogában. *Kriminológiai Tanulmányok* 42. k. (szerk: Irk, F.) Országos Kriminológiai Intézet, Budapest. 302–326. o.
- Gönczöl, K. (2001): A nagypolitika rangjára emelkedett büntetőpolitika. *Kritika* 12. sz. 16–21. o.
- Hatvani, E. – Papházi, T.: Deviancia és szociális fogyatékoság. A javítóintézetekből elbocsátottak utánkötéses vizsgálatának lehetőségei, tapasztalatai. 1–2. r. *Társadalomkutatás* 1/2003: 101–124., 2/2003:203–224.
- Henderson, S. (2002): Evaluation of the Zero Tolerance „Respect” Pilot Project.

TANULMÁNYOK

- Scottish Executive Central Research Unit. Crime and Criminal Justice Research Findings No. 59.
- Kármán, E. (1919): Az erkölcsileg fogyatékosok javító- és nevelőintézeteinek pedagógiai reformja. *A Gyermekek*. 88–98. old
- Kerezsi, K. – Kó, J. (2006): A pártfogó felügyelet speciális magatartási szabályai. IM Országos Bűnmegelőzési Bizottság Titkársága, Budapest. pp. 146.
- Kupchik, A. (1999): Child as Offender, Child as Adult: The Classification of Juveniles Waived to Criminal Court, Conference Presentation, ASC Conference, Toronto.
- Legfőbb Ügyészség (2005): Összefoglaló jelentés a vádemelés elhalasztása gyakorlatának törvényességi vizsgálatáról a fiatalok ellen folytatott büntetőeljárásban. LÜ Gyermek- és Ifjúságvédelmi Önálló Osztály, Budapest. 31. o.
- Niskanen, W. A. (1994): Crime, Police, and Root Causes. Cato Policy Analysis. No. 218. November. Cato Institute. <http://www.cato.org/pubs/pas/pa-218.html>
- Palánkai, K. (1991): Hogyan büntessünk a jogállamban, avagy hogyan váltható „apróbb pénzre” a büntetőjogi paradigmaváltás? In: Az alternatív büntetési formák és a pártfogó felügyelet Angliában és Walesben. *Kriminológiai Közlemények* 42. k. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest. 6–33. o.
- Tony Jefferson (1996): „Gyere ki a hóra” Mike Tyson és a destruktív férfivágyak. *Thalassa* 1. sz. 77–94. o. Thalassa Alapítvány, Budapest. <http://www.c3.hu/scripta/thalassa/96/1/06jeff.htm>
- van Swaaningen, R. (2000): Back to the „Iron Cage”: The Example of the Dutch Probation Service. In: Green, P. – Rutheford, A.(eds) (2000): *Criminal Policy in Transition*. Hart Publishing, Oxford–Portland.
- Young, T.R. (1989): *Crime and Social Justice: Theory and Policy for the 21st Century*. The Red Feather Institute, January. <http://www.critcrim.org/redfeather/crime/001contents.html>